

Oponentský posudek disertační práce

Kandidát: PhDr. Viktor Bielický, FF UK

Název práce: Valenční slovník arabských sloves

Oponent: doc. Ing. Zdeněk Žabokrtský, Ph.D., MFF UK

Popis práce

Uchazeč si v předložené disertační práci vytyčil dva úkoly: s využitím principů Funkčního generativního popisu (FGP) připravit teoretické zázemí pro popis slovesné valence v moderní spisovné arabštině a v tomto teoretickém rámci vytvořit elektronický valenční slovník vybraných arabských sloves.

Textová část disertační práce je členěna následovně. Po úvodu, který stručně vymezuje cíle práce, následuje první kapitola, kde je charakterizováno postavení moderní spisovné arabštiny a morfologická (flektivní i derivační) stavba arabského slovesa zejména se zřetelem na valenční chování slovesa. Druhá kapitola shrnuje předcházející studie zaměřené na valenci arabských sloves a existující lexikografické datové zdroje. Třetí kapitola vysvětluje pojetí valence ve FGP a valenční slovníky, které z tohoto pojetí vycházejí. Čtvrtá kapitola popisuje valenci arabských sloves z pohledu FGP, podrobně prochází jednotlivé typy funktorů a způsob, jakým se tyto funktoři manifestují v povrchové podobě věty. Pátá kapitola je zaměřená na praktické lexikografické otázky související se vznikem valenčního slovníku arabských sloves – výběr materiálu, strukturu hesel atd. Šestá kapitola pak textovou část uzavírá. Včetně seznamu literatury má práce 155 stran.

Přílohou disertační práce je tisková verze valenčního slovníku o rozsahu 172 stran, která obsahuje vzorek slovesných lexémů vybraný z celkem 3707 slovesných lexémů obsažených v elektronické verzi slovníku.

Hodnocení práce

Mohu konstatovat, že předložená disertační práce je uceleným dílem na vysoké odborné úrovni. Text je přehledně strukturovaný a dobře srozumitelný. Pokud jde o přehled související literatury, nejsem si vědom žádných anglicky publikovaných moderních lexikograficky relevantních zdrojů pro arabštinu, které by zůstaly nezmíněny (snad s výjimkou série Arabic Gigaword vydané u Linguistic Data Consortium). Rozsah úvodu do arabské morfologie považuji za přiměřený, nicméně v tomto bodě musím říci, že bych býval ocenil pevnější propojení mezi první a čtvrtou kapitolou. Důvodem je to, že vliv derivací, které jsou podrobně diskutovány v první kapitole, na valenční rámce derivovaných lexikálních jednotek je v první kapitole popsán jen velmi zjednodušeně (např. výrazy V+1, V-1), zatímco ve čtvrté a páté kapitole, kde je již k dispozici jemnější pojmový aparát, se autor k tématu pravidelností v proměnách valenčních rámců v souvislosti s derivacemi vrací jen okrajově.

Na několika místech autor realisticky připouští, že stávající řešení formálního popisu slovesné valence není zcela bezproblémové, a to mj. v případě rozlišování kvazivalenčních doplňení a neprototypických forem aktantu ACT. Jde o témata, se kterými jsme se potýkali i jako autoři valenčního slovníku pro češtinu, zdá se tedy, že jde o jistou arbitrárnost v modelu Funkčního generativního popisu, kterou – doufám – bude v budoucnu možné revidovat i díky argumentům posbíraným na materiálu z arabštiny.

Pokud jde o formální stránku textu, musím rovněž konstatovat, že disertační práce byla připravena s velkou pečlivostí. K odbornému stylu naprosto nemám námitek a ani při několikerém čtení jsem v

textu neobjevil větší než nepatrné množství jazykových chyb („chrakteristika“, „zdroje uvedli“, „do této skypiny“, „má ... vždy formu genitivu“). Bude-li zvažována další publikace této práce, dovolil bych si nicméně navrhnout některá opatření s cílem zvýšit čtenářovo pohodlí. Některé „linearizované“ výčty by si zasloužily strukturovanou sazbu (např. patnáctiřádková věta na str. 41). Rovněž bych považoval za vhodné upravit sazbu nadpisů sekcí, a to hlavně podsekcí čtvrté úrovně, neboť v současné verzi jsou některé prvky sazby z obsahu sekcí (např. sazba příkladových vět) vizuálně výrazně „těžší“ než tyto nadpisy, čímž je orientace v textu ztížena.

Co se týká druhé části práce, tedy vlastního slovníku, předesílám, že arabštinou nevládnou a správnost jednotlivých hesel vytvořeného valenčního slovníku v žádném případě posoudit nemohu. Nicméně s ohledem na počet hesel, vysokou úroveň formalizace a množství doloženého podpůrného korpusového materiálu považuji předložený slovník za pozoruhodné lexikografické dílo.

Otázky k obhajobě:

Rád bych požádal uchazeče o komentář k následujícím bodům:

- Rozumím tomu, že stejně jako v jiných jazycích se původně pravidelně odvozené lexikální jednotky mohou lexikalizovat, tzn. mají své oprávněné místo ve slovníku (např. třetí lexikální jednotka v kořeni 'ħr se stěží predikovatelným funktorem LOC). Při letmém pohledu do slovníku se mi ale zdá, že slovník vyjmenovává i odvozené lexikální jednotky, jejichž syntaktické i sémantické vlastnosti zcela predikovatelně odpovídají použité derivaci (např. druhá lexikální jednotka u kořene 'bd, podobně kořen 'nsn). Nebylo by ekonomičtější zaznamenat staticky pouze primární lexikální jednotku s příznakem, že „výstup“ této derivace lze odvodit pravidlem?
- Nerozumím tomu, proč autor mezi možnými realizacemi jednotlivých funktorů ve čtvrté kapitole pravidelně uvádí i realizaci vztažným zájmenem. V jazycích, které jsou mi bližší, lze vztažnou konstrukci – typicky v kombinaci s expletivem – nahradit většinu větných členů a nositelem z valence vyplývající povrchové formy je pak pravidelně ono expletivum. Je v tomto ohledu arabština méně pravidelná, když autorovi tato konstrukce stojí u jednotlivých funktorů za vyjmenování? (Naopak možnost vyjádřit doplnění slovesa podstatným jménem slovesným ve čtvrté kapitole zmiňována není, přestože je pravděpodobně lexikálně specifičtější než u vztažných zájmen; pátá kapitola už ji nicméně uvádí).
- V repertoáru možných povrchových realizací naopak nenalézám některé formy, které se rozhodli rozlišovat autoři automaticky extrahovaného valenčního slovníku arabských sloves, jenž je popsán v článku Attia et al.: Lexical Profiling for Arabic, In: Proceedings of eLex 2011, pp. 23-33. V tabulce 5 autoři jako jeden z typů jmenují „sentential complement“. Odpovídá tento typ některému z typů forem uvedených v předložené disertační práci?
- Při pohledu do slovníku se mi jeví jako pravděpodobné, že MSA disponuje oproti češtině větším množstvím sloves, v jejichž rámci mohou být současně dva členy vyjádřeny akuzativem. S ohledem na relativní slovoslednou volnost MSA by z toho při hypotetickém využití valenčního slovníku v tektogramatické analýze textu plynul zjevný problém: je třeba určit, který z akuzativních větných členů odpovídá kterému prvku valenčního rámce. Bývá například pořadí PAT-EFF nebo PAT-ADDR v těchto případech pravidelné? Pokud jsem něco nepřehlédl, tak sekce 1.3 věnovaná slovosledu se k tomu nijak nevyjadřuje.

Závěr

Domnívám se, že předložená práce je po obsahové i formální stránce zpracována na vynikající úrovni a splňuje požadavky pro udělení akademického titulu Ph.D.. Práci doporučuji k obhajobě a navrhuji klasifikaci „prospěl“.

V Praze, 29. května 2015

doc. Ing. Zdeněk Žabokrtský, Ph.D.
Ústav formální a aplikované lingvistiky
Matematicko-fyzikální fakulta, Univerzita Karlova v Praze
Malostranské náměstí 25
118 00 Praha 1